

Коркішко О.Г., Коркішко А.В.

Управління як основа організації ефективної самостійної роботи студентів ВНЗ

*Коркішко Олена Геннадіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи
Коркішко Артем Володимирович, магістрант, студент фізико-математичного факультету
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ, Україна*

Анотація. У статті розглянуто теоретичні основи організації самостійної роботи та запропоновано низку стимулювальних умов, які створює викладач для організації ефективної роботи зі студентами. Визначено, що реалізація цих умов залежатиме від позиції викладача, його допомоги щодо організації самостійної роботи студента. Із цього приводу акцентовано увагу на роботі тьютора щодо здійснення та надання допомоги в організації самостійної роботи, яку може виконувати будь-який викладач ВНЗ. Розкрито рольові позиції викладача, що забезпечують відповідний рівень самостійності студента.

Ключові слова: викладач, самостійна робота студентів, управління самостійною роботою, стимулювальні умови, рольові позиції, тьютор

Сьогодні завдання вищої освіти в нашій країні багато в чому пов'язано з освоєнням у навчально-виховному процесі державних освітніх стандартів. У їх основі лежить не регламентація змісту освіти, а вимоги до компетенцій випускника, до його знань і вмінь. Причому акценти поставлено на практику застосування знань, вироблення операціональної й технологічної складових, а не лише на самі знання, бо зміни, які відбуваються в освіті, орієнтують студента на конкурентоспроможність і мобільність майбутніх спеціалістів, розвиток їх творчої ініціативи й самостійності.

Згідно з новою освітньою парадигмою незалежно від спеціалізації й характеру роботи будь-який фахівець повинен володіти фундаментальними знаннями, професійними вміннями та навичками, досвідом творчої, дослідницької, соціально-оцінювальної діяльності. Саме цей досвід формують у процесі самостійної роботи студента.

Самостійна робота студента – це навчальна діяльність студента, яка планується, виконується за завданням, під методичним керівництвом і контролем викладача, але без його прямої участі [4].

Самостійна робота набула особливого значення після приєднання у 2004 р. вищих навчальних закладів нашої держави до Болонських реформ, коли активно почалося впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Ця система, насамперед, ґрунтується на самостійній пізнавальній діяльності студентів, стимулює проблемний, дискусійний характер навчання, підвищує творчу активність студентів у процесі оволодіння професійними й загальноосвітніми знаннями. Поняття активізації, оптимізації та інтенсифікації всіх ланок навчально-виховного процесу стають невід'ємними складовими сучасної науки.

В останні роки багато праць науковців, дослідників, фахівців присвячено використанню самостійної роботи у вищих навчальних закладах. Зауважимо, що серед дослідників цієї проблеми відсутнє єдине розуміння суті таких понять, як самостійність, самостійна робота студентів, її функції й види, управління самостійною роботою. Самостійну роботу як особливу форму навчальної діяльності, у процесі якої студенти оволодівають знаннями і вміннями, а також розвивають такі якості особистості, як самостійність й активність, розглянуто в дослідженнях А. Алексюка, Г. Гнитецької, Б. Єсіпова, В. Козакова, Р. Нізамова, П. Підкасистого, О. Савченко, Р. Семенової, Д. Тетеріної. Як стверджував В. Козаков, мета організації самостійної роботи студентів двоєдина: формування самостійності як риси

особистості й засвоєння знань, умінь та навичок.

Серед новітніх досліджень питань щодо індивідуальних тьюторських завдань для самостійної роботи студентів зазначимо праці А. Бойко, Н. Дем'яненко, Т. Лукіна та ін. Педагогічні аспекти організації наукової організації самостійної роботи у вищих навчальних закладах розглянуто у працях В. Кападини, Н. Кушнаренко, І. Науменко, В. Сипченка, В. Шейко та ін. Залежність виконання самостійної роботи від стійкої мотивації розглянуто в аналітичному обзорі О. Алтайцева, М. Гербовицької, Ю. Краснова, Т. Краснової, С. Костюкевич, Л. Ященко та ін.

Окремі аспекти проблеми управління самостійною роботою в навчально-виховному процесі ВНЗ висвітлено в публікаціях О. Василенко, Н. Гавриш, Л. Гайдаржійської, А. Семенова, зокрема питання організації самостійної роботи, О. Стягунова розглядала питання активізації самостійної роботи.

Мета статті – проаналізувати теоретичні основи організації самостійної роботи студентів та запропонувати низку стимулювальних умов, які створює викладач для організації ефективної роботи; розкрити рольові позиції, що забезпечують відповідний рівень самостійності студента.

Сьогодні проблему організації самостійної роботи висвітлено в працях багатьох учених, науковців, дослідників. Сучасні дослідники розглядали самостійну роботу як двобічний процес взаємодії організуючої (керівної) діяльності викладача та самостійної діяльності студентів. Організація такої діяльності уможлиблює поєднання двох важливих принципів: принципу керівництва навчальним процесом із боку викладача із принципом саморегуляції навчання студентами.

Зазначимо, що в керуванні викладачем самостійною роботою студентів слід поєднувати пряме (маніпулятивне) й непряме управління. Пряме управління самостійною роботою забезпечує ефективне функціонування навчального процесу, розвиток професійних здібностей студента. Якщо таке управління досконале, створює сприятливий клімат процесу самонавчання, то професійний розвиток майбутнього фахівця здійснюватиметься більш ефективно.

При цьому, як зазначила А. Семенова, перевага має надаватися непрямому управлінню, що розглядається як засіб опосередкованої координації професійного розвитку студентів через створення сприятливих умов, без жорсткої регламентуючої дії, з урахуванням емоційних виявів студента та наданням права вибору особистих стратегій поведінки. Таке управління реалізується

лізується на базі непрямих впливів, рефлексії і співтворчої взаємодії у процесі індивідуальної та групової самостійної роботи [6].

Іншими словами, самостійну роботу у вищому навчальному закладі розглянуто як багатогранну і взаємообумовлену діяльність студентів та викладачів, спрямовану на: відбір, систематизацію, структурування викладачем навчальної інформації і представлення її студентам; сприйняття, усвідомлення, переробку й оволодіння цією інформацією, методами роботи з нею студентів; організацію викладачем у цілісному педагогічному процесі раціональної, ефективної, адекватної завданням навчальної діяльності кожного студента з оволодіння системою знань, методів навчання [1].

Безумовно, важливим завданням викладача вищого навчального закладу є ефективна організація самостійної роботи, забезпечення умов успішного її перебігу, що передбачає не лише базову, наукову, а й відповідну педагогічну підготовку, уміння педагогічно доцільно активізувати пізнавальні сили студентів у навчальному процесі. Керівництво викладача самостійною роботою має охоплювати: планування самостійної роботи студентів; навчання студентів основам самостійної роботи; створення стимулювальних умов, формування у студентів потреб і мотивів до активної, творчої самостійної роботи; контроль за виконанням.

Планування самостійної роботи є одним із головних напрямків роботи викладача. Щоб активізувати роботу, необхідно правильно її спланувати відповідно до профілю спеціальності, можливостей навчального плану і змісту дисципліни. Вихідними даними для планування самостійної роботи є стандарти освіти. Правильне планування, чіткий план допоможуть раціонально структурувати таку роботу, зосередитися на найсуттєвіших питаннях.

Викладач у процесі організації самостійної роботи має докладно продумувати її, забезпечувати взаємозв'язок окремих компонентів системи навчальної діяльності, контролювати діяльність студента за поетапним і кінцевим результатами, оперативно доводити до відома студентів оцінки результатів самостійної роботи, здійснювати корекцію.

Загальновідомо, що самостійну роботу студентів викладач планує у навчальному плані (чи стандарті освіти); у робочій програмі; у плані навчально-методичної роботи кафедри. Плануючи самостійну роботу, необхідно узгодити і скоординувати: обсяги завдань із кожної дисципліни; кількість контрольних заходів на тиждень; відносно однакову трудомісткість на кожному тижні семестру, відповідність запланованих завдань реальному бюджетові часу; рівномірний розподіл усіх запланованих обсягів упродовж семестру; найбільш доцільну форму календарного плану для самостійної роботи на семестр; форми роботи щодо інформаційного й методичного забезпечення завдань для самостійної роботи; підготовку всіх необхідних матеріалів та розподіл їх між студентами на початку семестру.

Як показує наш досвід та досвід сучасних науковців, ефективність організації самостійної роботи студента в процесі навчальної діяльності залежить від стимулювальних умов, які створює викладач. До таких умов належать:

– усвідомлення особистістю важливості й значущості

самостійної роботи для самовдосконалення, саморозвитку, творчого самовираження; систематичність і послідовність самостійних дій; методична допомога студентів у процесі організації самостійної роботи;

– постійний педагогічний контроль за ходом і якістю виконання самостійних видів діяльності з наступною оцінкою;

– диференційований та індивідуальний підхід, що включає врахування специфіки контингенту, умотивованості до самоосвіти, опанування навичками самостійної роботи, досвіду, який має студент тощо;

– необхідність поетапного включення студентів у процес організації самостійної роботи з продуманим характером, об'ємом, ускладненням форм і методів її проведення;

– орієнтація на високу якість виконання самостійних завдань [5].

На наш погляд, організація самостійної роботи студентів буде ефективною також за виконання низки вимог:

– організація самостійної роботи у всіх ланках навчального процесу, зокрема й на етапі засвоєння нового матеріалу;

– умотивованість навчального завдання (для чого, чому сприяє);

– чітка постановка пізнавальних задач;

– алгоритм, метод виконання роботи, усвідомлення студентом способів її виконання;

– комплексний підхід до організації самостійної роботи студентів за всіма формами аудиторної роботи;

– поєднання всіх рівнів (типів) самостійної роботи;

– забезпечення накопичення студентами фонду загальних прийомів, умінь, способів розумової праці, за допомогою яких засвоюються знання;

– формування активної позиції студентів, студенти – безпосередні учасники процесу пізнання;

– спрямованість завдань для самостійної роботи не стільки на засвоєння окремих фактів, скільки на розв'язання проблем;

– навчання студентів бачити й формулювати проблеми, самостійно їх розв'язувати, вибірково використовуючи для цього наявні знання, уміння, навички, перевіряти здобуті результати;

– активізувати розумову діяльність, надаючи студентам роботу, що вимагає посиленого розумового напруження;

– диференціація та індивідуалізація самостійної роботи;

– визначення видів консультаційної допомоги (консультації – настановчі, тематичні, проблемні);

– визначення критеріїв оцінювання навчальних досягнень студентів;

– забезпечення контролю за якістю виконання; урізноманітнення видів і форм контролю (колоквиум, контрольні роботи, тести тощо);

– створення необхідного методичного матеріалу для організації самостійної роботи студентів;

– грамотне управління самостійною роботою й надання студентам своєчасної допомоги для усунення недоліків [7, с.142-143].

Реалізація цих умов і вимог залежатиме від позиції викладача, його допомоги щодо організації самостійної роботи студента. Із цього приводу, цікавою є ро-

бота тьютора щодо здійснення та надання допомоги в організації самостійної роботи, яку може виконувати будь-який викладач ВНЗ. Це допомога у: переконанні в необхідності самоосвіти й самовиховання (бесіди, співбесіди, диспути тощо); критичному аналізі власних професійних досягнень; складанні плану професійного самовдосконалення; навчованні та самонавчованні; досягненні усвідомлення необхідності індивідуальної самостійної роботи; професійному самодіагностуванні, виявленні труднощів і слабких знань; виборі об'єкта вивчення; постановці студентом мети й завдань роботи; корекції викладачем самостійної роботи; мотивуванні певного виду діяльності; вихованні вимогливості студента до себе; співробітництві з викладачем, консультуванні і взаємоконсультуванні; постановці найближчих і довгострокових завдань; самоменеджменті самостійної роботи; умінні студентом самостійно оцінювати виконану роботу [3].

Правильна організація і зміст самостійної роботи студентів є одним із найважливіших складників у навчальному процесі ВНЗ, яка має вирішальне значення для забезпечення високої успішності засвоєння знань, формування умінь і навичок майбутніх фахівців.

Є очевидним, що кожен викладач залежно від мети самостійної роботи у процесі управління нею визначається із можливістю втручання в перебіг її виконання й займає різні рольові позиції, що забезпечують відповідний рівень самостійності студента. Л. Журавська виокремила такі рольові позиції [2]:

1. Інформатор (транслятор), тренер, контролер – слугує джерелом інформації, інформує про мету, завдання, пояснює перебіг виконання того чи того завдання та докладно роз'яснює виконання завдання. Самостійна робота при цьому виконується під контролем викладача, за його активного втручання в самостійну діяльність і вимагає чіткого виконання рекомендацій та інструкцій. Робота виконується під наглядом викладача.

2. Керівник, ментор, наставник процесу самостійної роботи – здійснює вплив на діяльність і продуктивність самостійної роботи студента. Планує, інформує, організовує та забезпечує виконання самостійної роботи, певною мірою допомагає вирішенню проблем, але уникає докладного роз'яснення самостійних дій студента. Робота виконується без нагляду викладача.

3. Координатор, експерт спрямовує, координує діяльність, допомагає планувати роботу, полегшує процес виконання завдань та пошуку альтернативних рішень, доходить висновків. Активність втручання в роботу студента залежить від конкретної ситуації.

4. Консультант, порадник, фасилітатор є порадником щодо напрямків виконання самостійних робіт, допомагає виконати ті чи ті дії, дозволяє епізодичне втручання в самостійну діяльність, підтримує й розвиває здібності, створює сприятливі умови, обговорює зі студентом проблеми, що виникають, висловлює власну думку, корегує результати спільної діяльності.

5. Модератор не втручається в перебіг самостійних пізнавальних дій, а лише оцінює їх і, за необхідності, піднімає питання для роздумів, стимулює мислення, тобто спрямовує діяльність, не висловлюючи власної думки, дає можливість самостійно дійти певних ви-

сновків. Робота виконується з невтручанням у самостійну діяльність студента.

Зауважимо, що вибір рольової позиції викладача в управлінні самостійною роботою студента зумовлює види та періодичність його контролю і впливає на створення внутрішніх педагогічних умов, залежить від особистісних якостей викладача і його уміння оцінити можливості та підготовку студента.

Загальновідомо, що контроль, необхідною складовою якого є оцінювання, потрібний для встановлення зворотного зв'язку про перебіг і результати виконання самостійної роботи. Зворотний зв'язок є основою якісного управління нею. Такий контроль за самостійною роботою студентів виконує дві функції: коригувальну, яка полягає у своєчасному виявленні помилок, та стимульовальну, яка є своєрідним зовнішнім поштовхом до діяльності. Контролюючи виконання самостійної роботи студентів викладач має дотримуватися певних вимог. Це: систематичність – контроль має здійснюватися відповідно до розробленого графіка самостійної роботи; масовість – контролю підлягають усі студенти; гласність – результати контролю фіксуються в журналі обліку самостійної роботи певної академічної групи, який заповнюється упродовж семестру на лекціях, практичних заняттях, групових й індивідуальних консультаціях.

Немає сумнівів, що контроль самостійної роботи студентів стимулює мотиваційну основу діяльності, сприяє підвищенню рівня знань і навчальних умінь студентів, забезпеченню їх навчальною інформацією різних типів та дидактичними матеріалами, наданню оперативної консультативної допомоги.

Контролюючи самостійну роботу студентів, слід виходити з того, що головним у ній є сама її структура як діяльності, передусім її мотиви, цілі: чим мотивується самостійна робота; на розв'язання яких проблем вона спрямована; чому ці проблеми цікавлять студента тощо. Тобто основним об'єктом у самостійній роботі, який підлягає контролювальній функції, є знайдені й випробувані студентом шляхи пошуку, постановки й розв'язання проблем.

Вважаємо, що основою організації ефективної самостійної роботи студентів є управління, бо саме система управління самостійною роботою студентів охоплює усвідомлення мети, організацію, чітке планування, безпосереднє чи опосередковане керівництво з боку викладача, систематичний контроль за поетапним і кінцевим результатами, оперативну фіксацію й усвідомлення як викладачем, так і студентом оцінки результатів і внесення відповідних коректив в організацію самостійної роботи.

Отже, завдання викладача в процесі організації самостійної роботи полягає в тому, щоб постійно виявляти інтерес до самостійної діяльності студента, викликати та підтримувати мотивацію безперервної самоосвіти, спрямовувати, обговорювати роботу студента, ділитися враженнями про новинки літератури, створювати стимульовальні умови, формування в студентів потреб і мотивів до активної, творчої самостійної роботи; виховати вимогливість студента до себе, сформувані вміння студента самостійно оцінювати виконану роботу тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буряк В. Умови та засоби самоосвіти студента // Вища школа. – 2002. – № 6. – С. 18-29.
2. Журавська Л.М. Компетенції викладача в управлінні самостійною роботою студентів // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний університет». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2009. – № 3(27), Ч. 2. – С. 86-93.
3. Індивідуальні тьюторські завдання для самостійної роботи студентів II-V курсів (Інтегрований курс теорії та історії педагогіки): Навчальний посібник / Автор-укладач А.М.Бойко. – Київ: КНТ – Полтава: ПНПУ, 2010. – 400 с.
4. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник – К.: Знання, 2005. – 486 с.
5. Нестеренко В.В. Організація самостійної роботи студентів-заочників у процесі їх професійної підготовки // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В.О.Сухомлинського: збірник наукових праць. – Випуск 1.37. – Миколаїв: МНУ ім. В.О.Сухомлинського, 2012. – С. 298-302.
6. Семенова А.В. Організація та управління самостійною роботою студентів як засіб підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія: зб. статей: Вип. 8. – Ч.1. – Ялта: РВВ КГУ, 2005. – С. 289-293.
7. Філіпенко А.С. Основи наукових досліджень: Конспект лекцій: Посібник для студентів. – К.: Академвидав, 2004. – 208 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Buryak V. Terms and Means of Self-Education of a Student // Vyshcha shkola. – 2002. – № 6. – P. 18-29.
2. Zhuravs'ka L.M. Competences of a Teacher in Managing Students' Self-Study Work // Proceedings of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic University". Philosophy. Psychology. Pedagogy. – 2009. – № 3(27), CH. 2. – P. 86-93.
3. Individual Tutor's Tasks for Self-Study Work of Students of the 2nd – 4th Years of Studying (Integrated Course of Theory and History of Pedagogics): Textbook / Author-compiler A.M. Boyko. – Kyiv: KNT – Poltava: PNPU, 2010. – 400 p.
4. Kuz'mins'kyy A.I. Pedagogics of Higher School. Tutorial. – K.: Knowledge, 2005. – 486 p.
5. Nesterenko V.V. Organizing Self-Study Work of Part-Time Students in the Process of Their professional Training // Scientific Bulletin of Mykolayiv State University named after V.O. Suhomlynskiy: Collected Works. – Vol. 1.37. – Mykolayiv: MNU n.a. V.O. Sukhomlyns'kiy, 2012. – P. 298-302.
6. Semenova A.V. Organizing and Managing Students' Self-Study Work As a Means of Rising Efficiency of Training Future Specialists // Problems of modern teacher education. Series: Pedagogy and Psychology: A collection of articles: Vol. 8. – Part. 1. – Yalta: RVV K·HU, 2005. – P. 289-293.
7. Filipenko A.S. Basics of the Scientific Research: Theses of Lectures: A Guide for Students: Guidance for students. – K.: Akademvydav, 2004. – 208 p.

Korkishko O.H., Korkishko A.V.

Management as a basis of organizing the effective self-study of university students

Abstract. In the article there are analyzed the theoretical bases of organizing the self-study work, and there is offered the whole set of the stimulating conditions which are created by the teacher to organize the effective work with students. There is defined that the realization of these conditions will depend on the teacher's position, his help in organizing the student's self-study work. There is focused attention on the tutor's work on realizing and giving help in organizing self-study work which can be fulfilled by any teacher of the higher educational institution. There are disclosed the role positions of the teacher providing the appropriate level of self-dependence of the student.

Keywords: *teacher, students' self-study work, management of self-study work, stimulating conditions, role positions*

Коркишко Е.Г., Коркишко А.В.

Управление как основа организации эффективной самостоятельной работы студентов вузов

Аннотация. В статье рассмотрены теоретические основы организации самостоятельной работы и предложен ряд стимулирующих условий, которые создает преподаватель для организации эффективной работы со студентами. Определено, что реализация этих условий будет зависеть от позиции преподавателя, его помощи в организации самостоятельной работы студента. Акцентируется внимание на работе тьютора по осуществлению и оказание помощи в организации самостоятельной работы, которую может выполнять любой преподаватель вуза. Раскрыты ролевые позиции преподавателя, обеспечивающие соответствующий уровень самостоятельности студента.

Ключевые слова: *преподаватель, самостоятельная работа студентов, управление самостоятельной работой, стимулирующие условия, ролевые позиции*